

Андрій Бойко-Гагарін
ORCID: 0000-0003-4610-3665
(Україна)

ТОГОЧАСНІ ПІДРОБКИ МОНЕТ ТА БАНКНОТ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ПРОДАЖАХ НА НУМІЗМАТИЧНИХ АУКЦІОНАХ

Найстарішими свідченнями аукціонної діяльності в Російській імперії є каталоги аукціонів нумізматичних фірм, що проводили діяльність із продажу та купівлі старовинних монет. Варто відзначити, що у сферу цікавості тогочасних аукціонерів входили переважно рідкісні монети, які на сьогодні складають класичні рідкості, що не можуть собі дозволити пересічні колекціонери сьогодні, адже на започаткуванні діяльності нумізматичних магазинів та аукціонів в Російській імперії було орієнтовано переважно на заможні верстви титулованих дворян.

Каталоги нумізматичних фірм та магазинів початку ХХ століття, таких як: Іван Любомудров¹, Рудольф Кубе², І.М. Холодковський³, В.М. Квітков⁴ яскраво свідчать про відсутність уваги нумізматичного колекційного ринку до старих підробок монет для збитку грошового обігу. Зазначені праці здебільшого торкаються питання опису рідкісних обігових та пробних монет, акцентуючи увагу на дрібних відмінностях у написанні легенд, розділових знаків та буквених позначках монетних майстрів та позначень монетних дворів різних міст. На початок ХХ століття значним попитом користуються монети Польського царства середини ХІХ століття, що, в свою чергу, мають у нумізматичних каталогах згаданих вище авторів високою оцінкою.

На відміну від своїх сучасників, київським нумізматом М.А. Золотницьким⁵ в опублікованому власному каталозі ціннику також порушено питання проблеми наявності антикварних підробок рідкісних монет Російської імперії, а також високої цікавості серед нумізматів до підробок російських монет, що виготовлялись за кордоном з метою ввезення до Росії у першій половині ХVІІІ століття. Однак, підробки монет для обігу, що побутували у досліджуваній нами період, залишено автором поза увагою.

У даній статті ми розглянемо тогочасні підробки грошей, виготовлені за прототипом монет та кредитних білетів Російської імперії незаконним чином фальшивомонетниками в часи побутування та можливості збуту на ринку оригінальних прототипів. Подібні фальсифікати нами було виявлено у двох основних напрямках пошуків – у друкованих каталогах продажів аукціонів, а також в архівах

---

1 Любомудров И.В., *Старинные ценные русские монеты. Описание старинных монет, удельных, княжеских, царских и императорских, с указанием их разновидностей, редкости и стоимости и адресами любителей старинных монет.* С.-Петербург: Электротпечатня и Фото-Цинкография А.Вейерман, Толмазов пер. 2., 1901. 90 с.

2 Kube R. *Münzen und Medaillen von Russland, Polen, Schweden und den Baltischen Provinzen.* Herausgegeben von Rudolf Kube. Berlin, 1909. 16 s.

3 Холодковский И.М., *Каталог фирмы «Монеты и Медали».* Выпуск 1. С.-Петербург: Типо-Литография П.Т.Ревина, 1910. 45 с.

4 Квитков В.М., *Ценные русские монеты.* Москва: Отдельн.тип.Т-ва И.Д.Сыгина, 1903. 18 с.

5 Золотницкий М.А., *Каталог российских монет, чеканенных с 1700 по 1900 г.* Киев: Скоропечатня Ф. Ерин, 1908. С. 4-5.

електронних аукціонів, Інтернет-майданчиків спілкування та обміну монетами в середовищі колекціонерів. Продані на нумізматичних аукціонах тогочасні підробки за прототипом монет та банкнот Російської імперії також є інформативними джерелами вивчення аспекту підробки грошей в імперську добу, хоча і має певні недоліки. Головним недоліком для наукового дослідження у використанні даних продажів нумізматичних аукціонів є в переважній більшості відсутність свідчень про місце та обставини виявлення, знахідки проданих лотів, адже ці свідчення зазвичай не фіксуються торгівцями старовиною. Але щодо монет, зафіксованих серед лотів на нумізматичних аукціонах, дають певні можливості для дослідників – вивчення технологій виготовлення підробок, розширення уявлень про їх прототипи та різновиди, а також умовно визначити регіон (країну) їх походження, що стає можливим через законодавчі обмеження⁶ у перевезенні старожитностей⁷ (предметів історичної та культурної цінності, в нашому випадку – виробів, з дати виготовлення яких минуло 100 років)⁸.

Розглянемо найцікавіші тогочасні підробки за прототипом грошей Російської імперії, що були продані на нумізматичних аукціонах на електронних майданчиках, а також засвідчені в друкованих каталогах продажів. Пошук вказаних даних має свою методологічну специфіку, яку необхідно враховувати при роботі із Інтернет-ресурсами⁹. Так, найчастіше найбільша кількість монет, що відповідають напрямку дослідження, на момент пошуку будуть доступними лише в електронному архіві аукціону, в деяких з них до того ж, використання повних даних щодо проданих лотів в архіві є платним. Часто нумізматичні аукціони надають частковий доступ до архівів, де користувачу надано можливість побачити часто лише одну сторону монети, лише рядок з назвою лота без його опису. Також навіть в повному описі до проданого лоту аукціонери не надають даних щодо ваги, елементного складу проданих монет. Так як тогочасні підробки частіше не каталогізовані та не описані в нумізматичній літературі, в каталогах аукціонів вкрай рідко можна зустріти покликання на нумізматичні праці чи каталоги, продавцями навіть частіше знехтуване покликання на каталог скопійованого у підробці оригінального прототипу. Інколи доступною є інформація про старту чи орієнтовну ціну продажу, рідше – фактичну ціну продажу, що не несе важливої інформації у фахових нумізматичних дослідженнях.

Найбільш популярними в Польщі нумізматичним електронним аукціоном є «Allegro.pl», а також офіційні аукціонні дома Сергіуша Штубе, Павла Немчика, Даріуша Марциняка та Варшавський Центр Нумізматичний.

У попередньому дослідженні ми ввели в науковий обіг опис зразків фальшивих

6 Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей».

7 Наказ Міністерства культури України. № 258 від 22.04.2002 р. «Про затвердження Інструкції про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через державний кордон України».

8 Митний Кодекс України. Стаття 374. Умови ввезення (пересилання) громадянами товарів на митну територію України. Розділ XXI. Твори мистецтва, предмети колекціонування та антикваріат.

9 Орлик В.М., *Інформаційний потенціал WEB-ресурсів у нумізматичних дослідженнях (на прикладі монет держав Хрестоносців)*. Матеріали наукової конференції з міжнародною участю «Архівознавчі та джерелознавчі галузі знань: проблеми взаємодії на сучасному етапі». 14 березня 2013 р., м. Київ. Київ, 2013. С. 129-133; Orlyk V., *Contemporary Counterfeit Coins of the Crusader States*. Forum Numizmatyczne: Studia i Materiały, 2, Białystok, 2018, s. 5-17; Orlyk V., *New Facts on Modern Fake Coins of the Crusader States*. Forum Numizmatyczne: Studia i Materiały, 3, Białystok, 2019, s. 5-18.

монет та банкнот, які є німими свідками подій Першої світової війни, знані і на колекційному ринку¹⁰. Відомий нумізмічний аукціон «Gabinet Numismatyczny D. Marciniak» декілька разів виставляв у продаж підробки: 15 копійок 1914 року (Рис. 1)¹¹, 50 польських марок 1916 року¹², а також фальшивий рубль для міста Лодзь 1915 року¹³.

Рис. 1. Фальшиві 15 копійок 1914 року. Вага: 2,53 г.

Рис. 2. Фальшиві 10 копійок 1899 року. Вага: 1,56 г.

10 Орлик С.В., Бойко-Гагарін А.С., *Фальшивомонетництво в Україні в роки Першої світової війни*. Український нумізмічний щорічник. № 1. Переяслав-Хмельницький, 2017. – С. 143-164.

11 Gabinet Numismatyczny D. Marciniak. – Lot 276412. – [Electronic resource]. – Access Mode: <https://archiwum.gndm.pl/a,1026-Rosja-10-i-20-kop-1914-+-FALS-z-Epoki-15-kop,rid,276412.html>. – Title from screen. – Date of access: 01.04.2018.

12 Gabinet Numismatyczny D. Marciniak. – Lot 2683877951. – [Electronic resource]. – Access Mode: <http://archiwum.niemczyk.pl/page/2683877951/polska-50-marek-polskich-1916-jeneral-fals-st>. – Title from screen. – Date of access: 01.04.2018.

13 Gabinet Numismatyczny D. Marciniak. – Lot 253895. – [Electronic resource]. – Access Mode: <https://archiwum.gndm.pl/a,2907-Lodz-1-rubel-1915-ze-stemplem-FALSZYWY,rid,253895.html>. – Title from screen. – Date of access: 01.04.2018.

Рис. 3. Фальшиві 15 копійок 1905 року. Вага: 2,38 г.

Рис. 4. Фальшиві 50 копійок 1899 року. Вага: 8,28 г.

Подальше використання пошукової системи аукціону дозволило виявити нові продані лоти, що належать до продукції фальшивомонетників імперської доби.

За прототипом монет Російської монети нам вдалось виявити фальсифікати, виготовлені за прототипом: 10 копійок 1899 року (Рис. 2.)¹⁴, 15 копійок зразка 1905 року (Рис. 3.)¹⁵, а також 50 копійок 1899 року (Рис. 4.)¹⁶. З високим ступенем імовірності можна припустити, що вказані фальсифікати були виготовлені, у свій

14 Gabinet Numismatyczny D. Marciniak. – Lot 223025. – [Electronic resource]. – Access Mode: <https://archiwum.gndm.pl/a,1783-Rosja-falsyfikat-z-epokii-10-kop-1899,rid,223025.html>. – Title from screen. – Date of access: 01.04.2018.

15 Gabinet Numismatyczny D. Marciniak. – Lot 229712. – [Electronic resource]. – Access Mode: <https://archiwum.gndm.pl/a,1910-Rosja-FALSZERSTWO-z-epoki-15-kop-1905,rid,229712.html>. – Title from screen. – Date of access: 01.04.2018.

16 Gabinet Numismatyczny D. Marciniak. – Lot 290874. – [Electronic resource]. – Access Mode: <https://archiwum.gndm.pl/a,136-FALSYFIKAT-z-epoki-Rosja-50-kopiejek-1899,rid,290874.html>. – Title from screen. – Date of access: 01.04.2018.

час, в Царстві Польському та виявлені серед випадкових знахідок місцевими жителями на території сучасної Польщі. На особливу цікавість заслуговують продані на нумізматичному аукціоні Павла Немчика фальшиві 10 грошів зразка 1813 року, що були виготовлені за прототипом російських імперських монет, карбований для обігу у Царстві Польському: одні з перших російсько-польських монет (Рис. 5.)¹⁷.

На нумізматичному аукціоні Маріуша Марциняка були продані надзвичайно цікаві підробки. Для візуальної демонстрації різниці між справжніми монетами та їх тогочасними підробками в одному лоті було продано одразу дві монети – державного зразка та фальсифікат за її прототипом – за зразок для виконання якого були використані 5 злотих 1830 року¹⁸ (Рис. 6).

Рідкісними та не менш цікавими є підробки паперових грошових знаків – асигнацій, кредитних білетів та грошових сурогатів. Серед тогочасних підробок паперових грошових знаків у Польщі варто відзначити фальшивий касовий білет 5 злотих зразка 1830 (Рис. 7.), продані на аукціоні «Warszawski Centrum Numizmatyczne»¹⁹. Фальшива банкнота містить серію А 1315160, а також підписи Т. Szymanowski та L. Plater.

Рис. 5. Фальшиві 10 грошів зразка 1813 року

Окрім електронних Інтернет-аукціонів, тогочасні підробки для збуту грошового обігу трапляються і на сторінках друкованих каталогів аукціонів спеціалізованих фірм.

-
- 17 Aukcja Paweł Niemczyk. Lot 1184103118. [Electronic resource]. Access Mode: <http://archiwum.niemczyk.pl/page/1184103118/ks-warszawskie-10-groszy-1813-ib-fals-z-epoki-st3>. Title from screen. – Date of access: 01.04.2018.
- 18 Gabinet Numizmatyczny D. Marciniak. – Lot 244582. – [Electronic resource]. – Access Mode: [https://archiwum.gndm.pl/a,1519-5-zl-1830-KG-oryginal-i-fals-\(z-epoki-\),rid,244582.html](https://archiwum.gndm.pl/a,1519-5-zl-1830-KG-oryginal-i-fals-(z-epoki-),rid,244582.html). – Title from screen. – Date of access: 01.04.2018.
- 19 Warszawski Centrum Numizmatyczne. – Lot 81305. – [Electronic resource]. – Access Mode: <http://wcn.pl/archive/81305?q=fals>. – Title from screen. – Date of access: 01.04.2018

Рис. 6. Царство Польське, 5 злотих 1830 року державного зразка та виконана за її прототипом тогочасна підробка з олова

Варто також відзначити, що об'єктами продажу на нумізматичних аукціонах часто стають найрізноманітніші тогочасні підробки різних періодів та характерних для різних регіонів. Так, на популярному в Польщі аукціоні «Познанський Аукціонний Дім» власника Сергіуша Штюбе було продано безліч тогочасних фальсифікатів монет за прототипом срібних дрібних розмінних монет Речі Посполитої – трояків та півтораків²⁰.

На початку 1990-х років при знесенні будинку будівельниками був виявлений архів, що належав члену Британського Королівського товариства фотографів – Леону Варненке. Численна кількість наявних у скрині листів, квитанцій, фото, записників та банкнот було продано на аукціонах «Philips» у 1991 році та наявні у архіві банкноти – на аукціоні «Spink» у 2008. Науковий аналіз документів і банкнот дозволив встановити пряму причетність справи до політичного протистояння Російської та Британської імперії у XIX ст.²¹.

20 Poznański Dom Aukcyjny. Aukcja 7. sobota, 20 marzec 2004. Poznań, 2004. Lot #498, Lot #514, Lot #537, Lot #546, Lot #555.

21 Парамонов О.В., Дело Леона Варненке. Документальные свидетельства крупнейшей экономической диверсии, связанной с подделкой в Лондоне российских кредитных билетов во второй половине XIX века. Сборник материалов Первой международной научной конференции (18-19 октября 2018 г.,

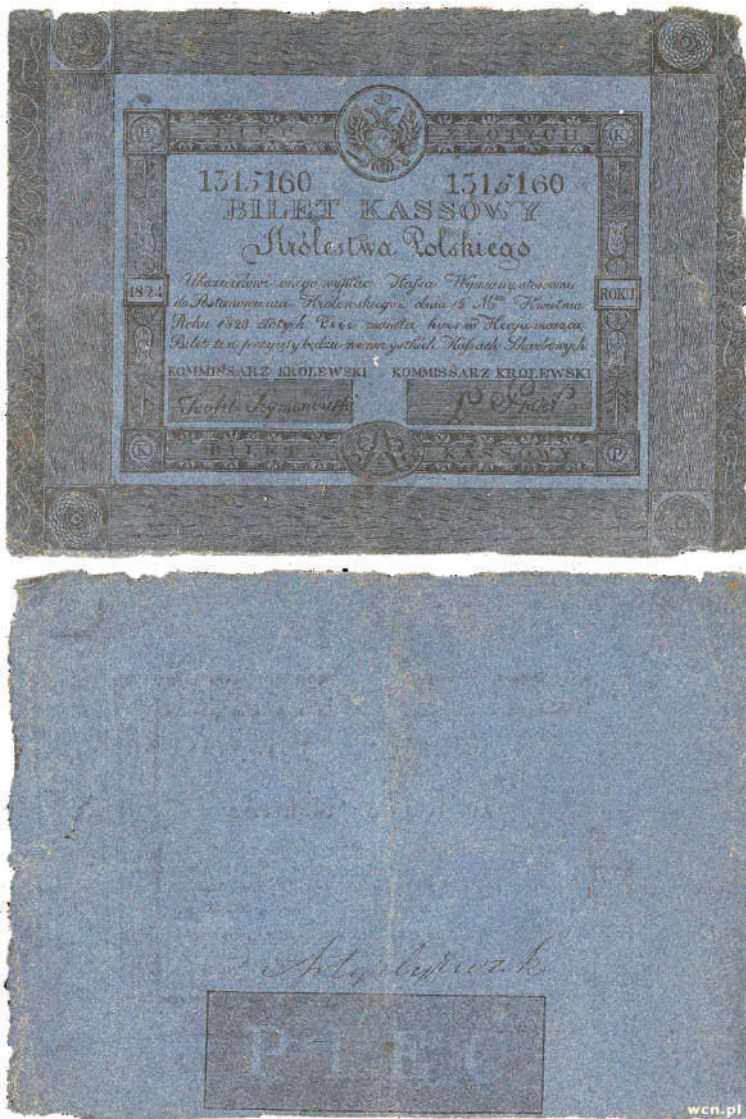

Рис. 7. Фальшиві 5 злотих зразка 1824 року. Серія А 1315160

Виявлені в Лондоні документи дозволили встановити, що головним організатором фінансової диверсії став Леон Варненке – колишній учасник Польського повстання 1863 року, що втік із Російської імперії, де був відомий як Владислав Малаховський, розшукуваний російською владою за винагороду у 10 тис.руб. Через деякий час у Лондоні громадянином Австро-Угорщини – Леоном Варненке було відкрито

Санкт-Петербург). Деньги в российской истории. Вопросы производства, обращения, бытования. Выпуск 1. Санкт-Петербург, 2018. С. 83-84.

фірму «Варненке і Ко». З 1865 по 1900 роки Леон Варненке доповнив до родів своєї діяльності також і підробку російських кредитних білетів, створивши таємну організацію, куди входили польські та російські емігранти, а також піддані Британії. Втілення фототехнологій у процес виготовлення фальшивих кредитних білетів забезпечив успіх у їх збуті та проблематичному виявленні навіть професійними касирами в Російській імперії. Безумовним доказом фальшування саме Леоном Варненке російських кредитних білетів слугують наявні у виявленій скрині кліше для друку грошей, а також різноманітні фотоприладдя. Затримання Леона Варненке із готовою продукцією фальсифікатів відбулось 27 січня 1899 року у Франції – в місті Кале.

На першому аукціоні «Дукат» у 2005 році продавалась підроблена за ініціативи Наполеона І²² російська банкнота номіналом 25 рублів зразка 1811 року із № 50220, імовірно за все, виявлена у складі старої приватної колекції в Україні²³.

Відомим київським нумізмом Володимиром Біткіним в каталозі російських царських та імперських монет описано російські імітації золотих 4 дукатів Австро-Угорщини із портретом імператора Франції Йосифа І зразка 1875, 1878, 1900 та 1905 років²⁴. Один із таких імітацій 4 дукатових монет за зразком 1905 року продавалась на 7-ому нумізмічному аукціоні «Дукат» у Києві²⁵. Монета, імовірно, походить із знахідок України.

Серед пропонованих нумізмічними аукціонами лотів можна також зустріти предмети, що також мають пряме відношення до процесів фальшування, переслідування фальшивомонетників з боку держави, або призначених для експертизи чи перевірки монет на справжність.

На 87 аукціоні «Spink» у 1991 році серед проданих лотів був цікавий рукописний документ – циркуляр, датований 2 червня 1843 року (Рис. 8), підписана особисто Едвардом Хей Друммонд Хей (Edward Hay Drummond Hay), що стосувалась обігу офіційних монет та заборону до обігу фальшивих на території Віргінських островів у Карибському басейні²⁶. Оціночна вартість документу було визначено у 400-500 фунтів стерлінгів, надано його розміри та анотацію, вказано на наявність двох дефектів - перегинів нахрест.

Для самостійного визначення відповідності монет установленій вазі торговці часто використовували спеціальні терези із цілими наборами гир, що були також помиреними в Російській та Австро-Угорській імперіях. Уявлення про подібні вагові системи можна отримати із широкого розмаїття матеріалів продажів на 57 аукціоні «Kölner Münzkabinett»²⁷ 1992 року, що повністю був присвячений монетним вагам.

22 Kotsur V., Boiko-Gagarin A., *Napoleon russian forged assignations in Naddniprianshchyna (over Dnipro land)*. East European historical bulletin. Issue 11. Drohobych, 2019. P. 66-77.

23 Нумізмічний аукціон «Дукат». Монети і бони України і світу. 23 квітня 2005 р. # 1. Лот 209. Київ, 2005.

24 Биткин В.В., *Сводный каталог монет России*. Часть II (1740-1917). Киев: Юнона-Монета, 2003. С. 1024-1025.

25 Антик-салон «Дукат». Нумізмічний аукціон № 7. Лот 411. Імітація Австро-Угорського 4 дуката. 1905.

26 Spink coin auctions. Sale No. 87/1991. wednesday 9 October. London, 1991. P. 70, Lot # 1714.

27 Kölner Münzkabinett. Auktion 57 «Münzwaagen und Münzgewichte». 17. November 1992. Lot 2067-2069.

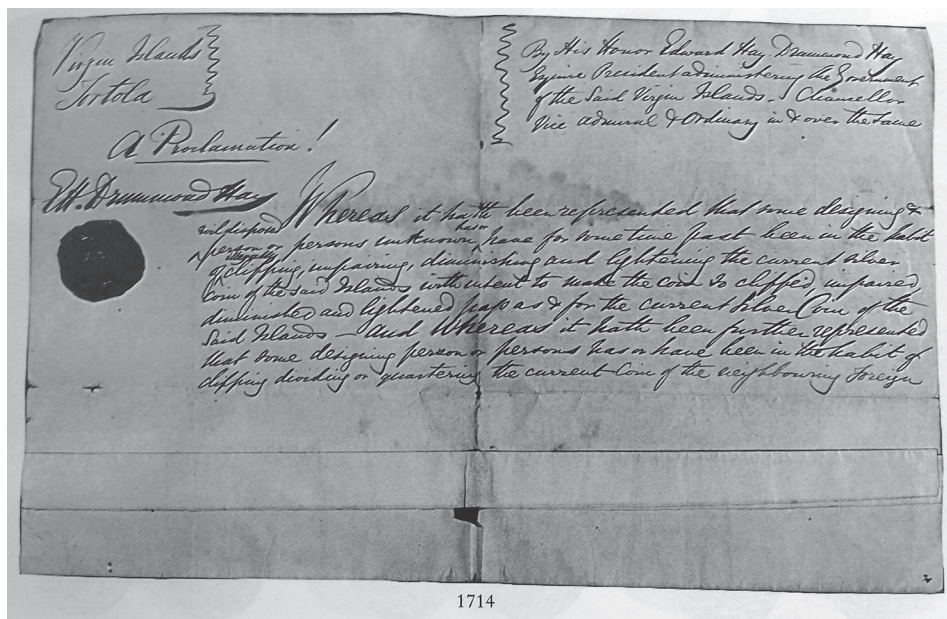

Рис. 8. Циркуляр про заборону обігу фальшивих грошей на території Віргінських островів. Аукціон «Spink», 1991 р.

Отже, із викладеного вище можна зробити такі висновки. Із початком аукціонної діяльності серед проданих в Російській імперії монет та опублікованих цінників найбільш бажаних та популярних серед колекціонерів монет підробки для обігу відсутні, що може бути пояснене об'єктивними причинами - заборона законом до зберігання підроблених монет. Цікавість колекціонерів до продукції тогочасних фальшивомонетників виникає на межі XX-XXI століть, коли тогочасні фальсифікати з'являються на сторінках паперових каталогів аукціонів та зберігаються в архівах продажів електронних аукціонів. Серед проданих матеріалів на нумізматичних аукціонах нам вдалось виявити цікаві зразки тогочасних підробок найпопулярніших в Російській імперії обігових дрібних монет, а також на особливу увагу заслуговують зразки російських імперських монет та банкнот, виготовлених для обігу в Царстві Польському, що також трапляються на нумізматичних аукціонах у Польщі. Доповнюють наше уявлення про процеси фальсифікації грошей та боротьбу із ними продані на світових аукціонах предмети, пов'язані із аспектом фальшивомонетництва – вагові гирі та рукописні документи із наказами владних осіб. Подальше вивчення матеріалів нумізматичних аукціонів дозволить ввести у науковий обіг більше різновидів фальсифікатів монет та банкнот. Особливо цінним є високий потенціал саме нумізматичних аукціонів у продажі тогочасних підробок паперових грошових знаків, адже їх потрапляння до публічного продажу можливе лише з приватних колекцій, адже в процесі аматорських скарбощукацьких пошуків та використання металодетекторів знаходження відбувається переважно зразків тогочасних підробок монет, а не банкнот.

REFERENCES:

- Bitkin, V. V. (2003), *Svodnyj katalog monet Rossii*. [The consolidated catalog of Russian coins. Part II (1740-1917)]. Chast' II (1740-1917). Kiev: *Junona-Moneta*. [in Russian].
- Holodkovskij, I. M. (1910), *Katalog firmy „Monety i Medali”*. [Catalog of the „Coins and Medals” company]. Vol. 1. S.-Peterburg: *Tipo-Litografija P.T.Revina*. [in Russian].
- Kotsur, V. P. & Boiko-Gagarin, A. S. (2019), *Napoleon russian forged assignations in Naddnprianshchyna (over Dnipro land)*. East European historical bulletin. (11). 66-77. [in English].
- Kube, R. (1909), *Münzen und Medaillen von Russland, Polen, Schweden und den Baltischen Provinzen*. [The coins and medals of Russia, Poland, Sweden and the Baltic provinces]. *Herausgegeben von Rudolf Kube*. Berlin [in German].
- Kvitkov, V. M. (1903), *Cennye russkie monety*. [The valuable Russian coins]. Moskva: *Otdel'n.tip.T-va I.D.Sygina*. [in Russian].
- Ljubomudrov, I. V. (1901), *Starinnye cennye russkie monety. Opisanie starinnyh monet, udel'nyh, knjazheskih, carskih i imperatorskih, s ukazaniem ih raznovidnostej, redkosti i stoimosti i adresami ljubitelej starinnyh monet* [Ancient valuable Russian coins. Description of old coins, cheap, princely, royal, imperial, third-party, old and old and that old coin lover]. S.-Peterburg: *Jelektropechatnja i Foto-Cinkografija A.Vejerman, Tolmazov per. 2*. [in Russian].
- Orlyk, S. V. & Boiko-Haharin, A. S. (2017), *Falshyvomonetnytstvo v Ukraini v roky Pershoi svitovoi viiny* [The money counterfeit during the WWI]. *Ukrainskyi numizmatychnyi shchorichnyk*. (1). 143-164. [in Ukrainian].
- Orlyk, V. (2018). Contemporary Counterfeit Coins of the Crusader States. *Forum Numizmatyczne: Studia i Materiały*, 2, Białystok, pp.5-17.
- Orlyk, V. M. (2013), *Informatsiyni potentsial WEB-resursiv u numizmatychnykh doslidzhenniakh (na prykladi monet derzhav Khrestonostsiv)* [The informational potential of the WEB-resources (on example of coins of the Crusader States)]. *Arkhivoznavchi ta dzhereloznavchi haluzi znan: problemy vzaємodii na suchasnomu etapi* [Archival and source knowledge sciences: problems of interaction at the present stage], pp. 129-133. [in Ukrainian].
- Orlyk, V. (2019), New Facts on Modern Fake Coins of the Crusader States. *Forum Numizmatyczne: Studia i Materiały*, 3, Białystok, pp.5-18.
- Paramonov, O. V. (2018), *Delo Leona Varnenke. Dokumental'nye svidetel'stva krupnejshej jekonomicheskoi diversii, svjazannoї s poddelkoj v Londone rossijskih kreditnyh biletov vo vtoroj polovine XIX veka*. [The Case of Leon Varnenke. Documentary information on great economic diversification, related to business in London, special credit cards from the other half of the 19th century]. Abstract of papers: *Pervoj mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii* (18-19 oktjabrja 2018 g., Sankt-Peterburg). *Den'gi v rossijskoj istorii. Voprosy proizvodstva, obrashhenija, bytovanija*. Vol. 1. Sankt-Peterburg, pp. 83-84. [in Russian].
- Zolotnickij, M. A. (1908), *Katalog rossijskih monet, chekanennyh s 1700 po 1900 g.* [The catalogue of the Russian coins minted in 1700-1900]. Kiev: *Skoropechatnja F. Erin*. [in Russian].

Анотація

Основне джерело вивчення у нумізматичних дослідженнях формують самі монети. Окрім монет із колекцій музеїв та приватних зібрань вагомий інформаційний потенціал ми відмічаємо у каталогах світових нумізматичних аукціонів. Проаналізувавши каталоги аукціонів та нумізматичних фірм кінця ХХ століття, ми не змогли виявити цікавості колекціонерів до фальшивих монето того часу, адже тоді вони переслідувались законодавством та зберігання загрозувало карною відповідальністю.

Сьогодні колекційний інтерес до тогочасних підробок за прототипом монет Російської імперії значно зріс. Відповідно, подібні фальсифікати нами було виявлено у двох основних напрямках пошуків – у друкованих каталогах продажів аукціонів, а також в архівах електронних аукціонів, Інтернет-майданчиків спілкування та обміну монетами в середовищі колекціонерів.

Головним недоліком для наукового дослідження у використанні даних продажів нумізматичних аукціонів є в переважній більшості відсутність свідчень про місце та обставини виявлення, знахідки проданих лотів, адже ці свідчення зазвичай не фіксуються торгівцями старовиною.

Серед проданих матеріалів на нумізматичних аукціонах нам вдалось виявити цікаві зразки тогочасних підробок найпопулярніших в Російській імперії обігових дрібних монет, а також на особливу увагу заслуговують зразки російських імперських монет та банкнот, виготовлених для обігу в Царстві Польському, що також трапляються на нумізматичних аукціонах у Польщі.

Ключові слова: Російська імперія, Царство Польське, підробки монет, нумізматичні аукціони, каталоги аукціонів, джерела дослідження.

**The counterfeits of coins and banknotes of the Russian empire
in the numismatic auctions sale
Abstract**

The main source of study in the numismatic research are coins themselves. In addition to coins from the museum and private collections, we note the significant information potential in the catalogs of the world numismatic auctions. Analyzing the catalogs of the numismatic companies auctions of the late XIX century, we could not find the collectors' interest in counterfeit coins of that time, because that time they were prosecuted and keeping them was the risk of criminal liability.

Today, the interest in collecting of the counterfeit coins of the Russian Empire has increased significantly. Accordingly, we have found similar counterfeits in two main sources of our research – in the printed auction catalogs, as well as in the archives of the electronic auctions, Internet web-sites of communication and exchange of coins among the collectors' etc.

The major disadvantage for the scientific research while the use of numismatic auction sales data is the overwhelmingly lack of evidence about the location and circumstances of the coin discovery, because this information is commonly doesn't being recorded by antique dealers.

Among the materials sold at the numismatic auctions we were able to find an interesting examples of counterfeits of the most popular circulating small coins of that time in Russian Empire, as well as the specimens of Russian imperial coins and banknotes made in the Kingdom of Poland, which were also used as the prototype for the counterfeiters.

Keywords: Russian Empire, Kingdom of Poland, counterfeiting, numismatic auctions, auction catalogs, sources of study.